

Yabancılara Türkçe Öğretimi İçin Hazırlanan Türkçe Sözlüklerde Metod: Divânü Lügâti't-Türk ve Bulgâtü'l-Müştak Örneği¹

Araş. Gör. Rabia AKSU²

Özet

Türk Dili tarihinde bilinen ilk sözlük 11. yy.da Kaşgarlı Mahmud tarafından Araplara Türkçe öğretmek için yazılmış olan *Divânü Lügâti't-Türk*'tür. Bu eser sözlükten ziyade ansiklopedik özellikler taşır. Eserde kelimelerin sadece karşılıkları yer almaz. Fiillerin bazı zaman çekimleri, kelimenin anlamını daha da iyi kavratmak için halk edebiyatı örnekleri de yer almıştır. *Bulgâtü'l-Müştak* da yine Araplara Türkçeyi öğretmek için yazılmıştır. Bu eserde de fiillerin zaman çekimine yer verilmiştir. DLT'de olmayan kiplerin çekimi de yer almaktadır. Eserlerin amacı yabancılara Türkçe öğretmek olduğundan kullanılan yöntemler de amacına uygun belirlenmiştir. Bu yöntemler günümüzde kullanılan sözlüklerde veya yardımcı kaynaklarda da kullanılabilir.

Anahtar Kelimeler: leksikoloji, Türkçe sözlükler, sözlüklerde metod

Methods of Turkish Dictionaries for Teaching Turkish to Foreigners, Examples of Divânü Lügâti't-Türk and Bulgâtü'l-Müştak

Abstract

The known first dictionary, in Turkish History is *Divânü Lügâti't-Türk*, which is written by Kaşgarlı Mahmud at 11th century. It's not just

¹ Bu çalışma, 11-12 Kasım 2015 tarihlerinde İstanbul Aydın Üniversitesi tarafından düzenlenen

“Uluslararası Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Sempozyumu”nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Erzincan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, raksu@erzincan.edu.tr

dictionary, also it's an encyclopedia. In this dictionary, to narrate well, there is verbs's tenses, proverbs and poems. *Bulgatü'l-Müştak* is written for teaching Turkish to Arabians do. At this there is verb tenses too but at BM has got more tenses examples than DLT. These books are written for teaching Turkish to Arabians. So their methods are prepared to this goal. These methods can be used the current dictionaries.

Keywords: *lexicology, Turkish dictionaries, methods of dictionary*

1. Giriş

Dil, en geniş tanımıyla insanların birbiriyle iletişim kurmalarını sağlayan, "*toplumdan topluma, aynı toplum içinde zamandan zamana değişiklik gösteren, canlı bir varlıktır.*" (Ergin, 1997: 7)

Dil hem yazılı hem de sözlü olarak kullanılabilen bir araçtır. Kişinin diğer insanlarla iletişim kurabilmesi, kendini ifade edebilmesi ve sosyal hayatını sürdürebilmesi için dil bilmesi gerekir. Konuşma dili insana doğuştan verilmiş yeteneğin kullanılmasıyla öğrenilir. Birey konuşma yeteneğine kavuştuğu zaman etrafındaki sesleri taklit ederek konuşmaya başlar. Ana dilini önce etrafındakilerin konuşmalarını tekrarlayarak ya da taklit ederek daha sonra da kelimeleri anlamlarına uygun kullanarak öğrenir. Ancak bir dili konuşmak demek o dili bilmek demek değildir. Her dilin belli kuralları ve sistemi vardır. Bu nedenle dil öğretimi, dilin hem sözlü hem de yazılı olarak doğru kullanılmasını sağlamalıdır.

İnsanlık tarihi boyunca farklı dilleri konuşan, farklı kültürlere sahip toplumlar, birbirleriyle iletişim hâlinde olmuşlardır. Farklı sebeplerden dolayı iletişim kuran toplumlar birbirlerinin dillerini de öğrenme gereksinimi duymuşlardır.

Türk Dili, en eski yazılı kaynakları 6. yüzyıla kadar giden köklü bir dildir. "*Bu yazılı kaynaklar üzerine yapılan çalışmalar Türkçenin tarihinin çok daha eski zamanlara dayandığını gösterir.*"(Akar, 2012: 86) Çok eski tarihlerden beri var olan Türk Dili günümüze kadar çeşitli dillerle

münasebette bulunmuştur. Bu dil ve kültür münasebetleri Türkçeyi kelime hazinesi açısından geliştirmiş ve genişletmiştir. Her dil için de bu münasebetler kaçınılmazdır. Çünkü kişi ve toplumlarla beraber dil de değişir.

Türk Dilinin diğer dillerle kurduğu münasebetlerin pek çok sebebi vardır. Coğrafi, politik, dinî ve kültürel sebeplerle bu bağlantılar oluşmuştur. Eski Türkçe dönemine ait metinlerde Çin, Moğol ve Soğd dillerine ait kelimeler sıklıkla görülürken, daha sonraki dönemlerde yazılan eserlerde, yaşanan coğrafyanın değişmesi, İslamiyet'in kabulü gibi sebeplerle Farsça ve Arapça kelimeler daha fazla yer almıştır.

2. Sözlükçülük Tarihi

"İnsanların ilk kez ne zaman konuşmaya başladıklarını kesin olarak bilmediğimiz gibi, ne zaman bir yabancı dili öğrenmek zorunda kaldıklarını da bilmiyoruz. Ancak hiç kuşku yoktur ki, değişik dil birliklerinin, başka başka ulusların birbirleriyle ilişki kurdukları anda dil güçlüğü belirmiş, yabancı dil öğrenme çabası başlamıştır."(Aksan, 2007: 69)

"Sözlükler, sözcüklerle ilgili herhangi bir bilinmeyen söz konusu olduğunda insanların aklına ilk gelen başvuru kaynaklarından biridir. Bu sözlüklerin, farklı ihtiyaçlara ve farklı kullanıcı gruplarına hitap edebilmesi için hem dilsel bilgileri hem de dil dışı unsurları dikkate alması ve bunları uygun biçimde kullanarak insanlara sunması gerekir."(Baskın 2014: 445)

"Sözlükçülük tarihine bakıldığında günümüz sözlüklerine benzer olarak ilk sözlük, İskenderiye Müzesi kütüphanecisi Bizanslı Aristophanes'in hazırladığı eserdir. Yunancada seyrek kullanılan ve açıklanması güç olan kimi sözcükleri bir araya getiren bu çalışmada tanımlara da yer veriliyordu." (Aksan, 2007, s. 69) "Sözlük terimi ise ilk defa 1225'te John Garland tarafından kullanılmıştır. Ancak Batıda sözlükçülükteki gelişme daha sonraki yüzyıllarda olmuştur. Doğuda ise sözlükçülüğün daha eski

tarihlere dayandığını ve daha köklü olduğunu gösteren eserler hazırlanmıştır."(Aksan, 2007, s. 70)

Türk Dili tarihinde ise ilk sözlük, Kaşgarlı Mahmud'un 11. yy.da yazmış olduğu Kitâbu Divânu Lügâti't-Türk³ adlı eseridir. DLT'den günümüze pek çok sözlük hazırlanmıştır. Sözlüklerin hazırlanma amaçları onların yöntemini de belirlemiştir. Araplara ya da tüm insanlara Türkçe öğretmek için yazılan DLT ile yine Araplara Türkçe öğretmek için yazılmış Memluk Kıpçak sözlüklerinde yöntem açısından benzerlikler görülmektedir.

3. Divanü Lügâti't-Türk ve Bulgâtü'l-Müştak

İslamiyet'in kabulü ile Türkçede Arapçanın etkisi yoğun bir biçimde görülmeye başlanmıştır. Bu durum Arapçaya olan eğilimi arttırmış, Türkler arasında Kuran dili olan Arapçayı öğrenme, eserlerini Arapça yazma ve eserlerinde Arapça kelimeleri sıklıkla kullanma eğilimi başlamıştır. Kaşgarlı Arapçanın güçlü bir dil olduğunu kabul etmekle beraber Türkçenin de Arapça kadar güçlü bir dil olduğunu kanıtlamak amacıyla Divan'ı yazmıştır. Yine Memluk Kıpçakları önce köle olarak geldikleri ancak daha sonraları devlet yönetimini el geçirdikleri Mısır ve Suriye'de yerli halkın ana dili olan Arapça'yı öğrenip kullanmak yerine onlara Türkçe öğretmek için eserler hazırlamışlardır. Bu nedenle yabancılara Türkçe öğretiminde adı geçen eserlerin önemli bir yeri vardır.

Divan, 11. yy.'da Kaşgarlı Mahmut tarafından Araplara Türkçe öğretmek amacıyla yazılmıştır. Tek nüshası İstanbul Fatih'teki Millet Yazma Eser Kütüphanesi'ndedir. Eser yazıldığı dönem göz önüne alındığında oldukça kapsamlı ve donanımlı bir eserdir.

Eser Türkçeden Arapçaya ansiklopedik bir sözlük mahiyetindedir. "*Gerek eserde yer alan söz varlığının tematik çeşitliliği gerek birçok kelime için karşılık vermekten öte yapılan açıklamalar, gerek girişte ve bazı bölüm*

---

³ Yazının geri kalan kısmında bu eserden DLT olarak bahsedilecektir.

sonlarında verilen bilgiler eseri adeta bir Türkiyat ansiklopedisi hâline getirmiştir." (Ercilasun, 2014, s. XVII)

Eser Besim Atalay tarafından günümüz Türkçesine aktarılmıştır. DLT'nin mukaddime bölümünde eserin yazılış amacı, metodu ile ilgili bilgiler vardır. Bu bilgiler günümüz sözlüklerine de yol göstermelidir.

Kaşgarlı'nın eserinden bahsedilirken eserin Araplara Türkçe öğretmek için yazıldığı bilgisine şahit oluruz. Ancak Araplara niçin Türkçe öğretmek istemiştir ya da Türkçeyi neden sadece Araplara öğretmek istemektedir? Aslında Kaşgarlı sadece Arapların değil herkesi Türkçe öğrenmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu düşüncesini de eserin girişinde belirtmiştir.

"Tanrı onlara Türk adını verdi ve onları yeryüzüne ilbay kıldı. ... Okları dokunmaktan korunabilmek için, akli olana düşen şey, bu adamların tuttuğu yolu tutmak oldu. Derdini dinletebilmek ve Türklerin gönlünü onların dilleriyle konuşmaktan başka yol yoktur". (Atalay, 2006, s. 5) Ancak bulunduğu coğrafyada Arapça'nın hâkim olmasından dolayı Arapçayı karşılık olarak tercih etmiştir. *"Türk dili ve Arap dilinin atbaşı beraber yürüdükleri bilinsin diye".* (Atalay, 2006: 6)

Kıpçak eserlerinde ise durum biraz daha farklıdır. *"Kıpçak Türklerinin konuşma dili, Ermeni Kıpçakçasıyla ilgili metinler hariç, yazı dili olarak kullanılmamıştır."* (Ercilasun, 2010: 382) Kıpçakların dağınık bulunmaları ve devlet kuramamaları bu durumun sebebidir.

Orta Asya'da diğer Türk topluluklarıyla birlikte bulunan Kıpçaklar, Moğol saldırıları sonucu Batı'ya doğru göç etmek zorunda kalmıştır. Kıpçakların bir kısmı ise köle olarak Mısır'a getirilmiştir. Eyyubî sultan ve emirlerinin muhafızlığında hizmet görmüşlerdir. *"Güçsüz hükümdarlar üzerinde kısa zamanda nüfuz kazanmışlar ve hanedanı devirerek yönetimi ele geçirmişlerdir."* (Eckmann, 2003, s. 52)

Yönetime geçen Kıpçak Türkleri, Arapça konuşan yerli halkla iletişim kurabilmek için onlara Türkçeyi öğreten eserler hazırlamışlardır. Bu eserlerin çoğunluğunu sözlükler ve dilbilgisi kitapları oluşturmaktadır. Bu eserler içinde yer alan Bulgâtü'l-Müştak⁴ Cemâleddin Ebû Muhammed Abdullah et-Türkî tarafından XIV. yy.da Mısır'da yazılmıştır. Eserin tek nüshası Paris'te Bibliothoque Nationale'dedir. Eser A. Zajaczkowski tarafından isimler ve fiiller olarak ayrı ayrı yayınlanmıştır.

Memluk-Kıpçaklarının yazdıkları başka eserler de vardır. Bu eserler Türk Dili araştırmacıları tarafından yayınlanmıştır. Eserlerin tamamı özgün Türkçe eserler değildir. Eserlerin bir kısmı Arapça ve Farsçadan tercüme edilen eserlerdir. Bir kısmı ise diğer bölgelerde yazılan Türkçe eserlerin istinsahlarıdır.

4. Eserlerde Yöntem

DLT'de ve BM'da sözlük hazırlama yöntemleri ile ilgili çok önemli ve yol gösterici hususlar vardır. Eserlerin hazırlanma amacı, kimler için hazırlandığı gibi sebepler o eserin yöntemini belirlemiştir. Kaşgarlı giriş bölümünde sözlüğü hazırlarken neyi neden yaptığını belirterek bir bakıma yöntemini ortaya koymuştur.

"Ben bu kitabı hikmet, seci', atalar sözü, şiir, recez, nesir gibi şeylerle süsleyerek hece harfleri sırasınca tertip ettim. İrdemen onu yerinde bulsun, arayan sırasında arasın diye her kelimeyi yerli yerine koydum." (Atalay, 2006: 5)

Kaşgarlı eserde kelimeleri Arap düzenine ve hece sistemine göre düzenlemiştir. Eğer eserden faydalanması hedeflenen Araplar ise düzenlemenin de ona göre yapılması çok isabetlidir. Eserin mukaddimesi ve açıklamaları hep Arapçadır. Madde başları hem DLT'de hem de BM'de günümüzdeki gibi liste şeklinde değildir. *"Bir kelimenin bittiği yerde diğer*

---

⁴ Bu eser için bundan sonra BM kısaltması kullanılacaktır.

kelime başlar." (Ercilasun, 2010: 317) Belirtilen sıralamada önce isimler sonra fiiller verilmiştir.

Eser; 1. Hemze Kitabı

2. Salim Kitabı

3. Muzaaf Kitabı

4. Misal Kitabı

5. Üçlüler Kitabı

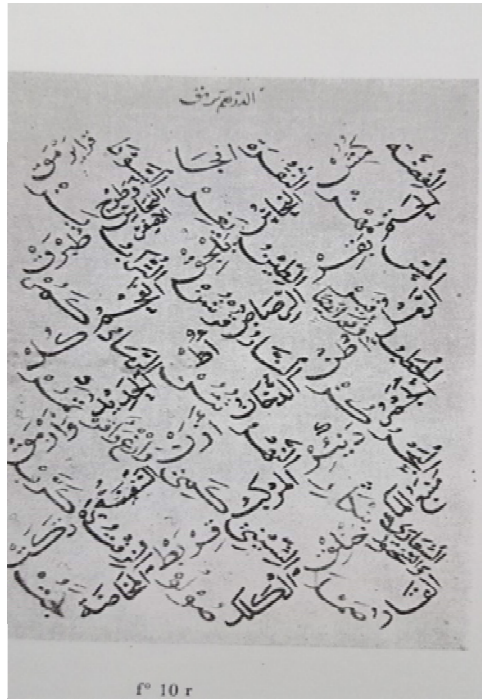
6. Dörtlüler Kitabı

7. Gunne Kitabı

8. İki Harekesiz Harfin Birleřmesi Kitabı

Bu sınıflandırmalar da kendi içinde farklı gruplara ayrılmıştır. Bu gruplandırmalarda önce isimler daha sonra fiiller gelmektedir.

BM'da ise kelimeler řekil olarak baklava dilimi şeklinde verilmiştir.

Resim 1. BM'de sayfa düzeni

Bu şekilde 4 kenarın sağ tarafındaki iki kenarına Arapça kelimeler, iki kenarına da Türkçe karşılıkları verilmiştir. Türkçe kelimeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

BM'de de Mukaddime Arapça yazılmıştır. Eserde kelimeler konularına göre sınıflandırılmıştır. Önce Allah, peygamber, melek, cennet, cehennem gibi konulara ait kelimeler verilmiştir. Daha sonra gökbilim ve yerbilim ile ilgili konulara ait kelimeler verilmiştir.

BM'deki örnekler Zajaczkowski'nin çalışmasından alınmıştır.

El-babü'l-evvel

Allah celle zikrehu/tengri, el-azimu/yavlak, en-nebi aleyhisselam/peygamber, er-rezzaku/arzuberici

El-babüs-sani

el-arz/yir, el-haceru/taş, eş-şakku/yar, varaku'ş-şecere/bıldırak

BM'de DLT'de olduğu gibi önce isimler sonra fiiller verilmiştir. DLT'deki örnekler Besim Atalay'ın çalışmasından alınmıştır.

DLT'de Türkçe kelimeler Arap harf dizimine göre sıralanmıştır. Türkçe kelimeler ikili, üçlü, dörtlü hecelere göre, hemzeliler gibi sınıflandırılmalara tabi tutularak sıralanmıştır. Bu sınıflandırmalar da kendi içinde başka sınıflandırmalara tabi tutulmuştur.

Bir Arabın yararlanabileceği bu düzenden bir Türk kolay kolay yararlanamaz. Bunun için eserin modern yayınlarda Latin alfabesi sırasına göre dizinler yapılmıştır.

Baş Tarafında Hemze Bulunan İsimler Kitabı

İki Harfli Kelimeler

آت (الف tok okunarak) At. قَنْتِنَ أَرْ آ تِنَ قُشْ kuş kanatın er atın savında da gelmiştir. "Kuş kanadıyla er atıyla"

Üç Harfliler Ayrımı

Her Türlü Harekesiyle Ortası Sakin Olanlar

أَلْب alp: Yiğit. يَغِيدَا الْحَقُّ جُغِيدَا alp yağıda alçak çoğıda=yiğit düşman karşısında, yumuşak huylu adam savaşta belli olur. Şu parçada dahi gelmiştir.

Alp Er Tonga öldi mü Issız ajun kaldı mu
Ödhlek öçin aldı mu Emdi yürek yırtılır

Eserde görüldüğü üzere isimlerin karşılıkları verildikten sonra atasözleri ve halk edebiyatı örnekleriyle anlam pekiştirilmiştir. Bu yöntem sadece o dili öğrenen yanabçılar için değil o dili konuşanlar için de yol göstericidir.

bozuldı: ew bozuldı= ev bozuldu. Ev ve buna benzer şeyler yıkılırsa yine böyle denir. (bozular-bozulmak)

Günümüzde, özellikle Türkçe Sözlük gibi genel sözlüklerde kelimenin temel anlamıyla beraber yan anlamları da verilmektedir. DLT'de kelimelere anlam verilirken genellikle tek kelimeyle karşılık verilmeye çalışılmıştır. Ancak örneklerden kelimelerin yan anlamlarıyla beraber mecazi anlamları da ortaya konmuştur.

اوت ot : Ateş. Şu savda da gelmiştir: اوت تيسا آغيز كيماز ot tése ağız köymes= ateş demekle ağız yanmaz

إلك ilk : ilk, herşeyin evveli. سن برغيل ilk sen bargıl= önce sen git.

Bu örnekte ise herhangi bir atasözü ya da şiir yoktur. Kaşgarlı anlamını pekiştirmek için kelimeyi cümle içinde kullanmıştır. Bu yöntem günümüzde hem ana dili eğitiminde hem de yabancı dil eğitiminde anlamı pekiştirmek için sıkça kullanılır.

DÖRTLÜLER

اکای ögey: اکای انا = üvey baba. Bunun gibi اغل اکای ögey ogul, قیز
اکای ögey kız da denir

امای umay: Son; kadın doğurduktan sonra karnından çıkan hokka gibi
nesne. Buna "çocuğun ana karnında eşi" denir. Şu savda da gelmiştir.:
"امانقا تینسا اغل بلور Umayka tapınsa ogul bolur = Birisi buna hizmet ederse
çocuk doğar. Kadınlar onu uğur sayarlar.

Günümüzde hazırlanan sözlüklerde de anlam farklılıklarını göstermek için
bu gibi örneklere sıkça başvurulur. Anlamı belli etmek için en doğrusu
budur. Ancak günümüzde metinlere ulaşmak ve onları taramak artık daha
kolaydır. DLT'nin 11. yy.da yazıldığı göz önünde tutulursa eserin dil
öğretiminde faydalanılacak eserler arasındaki yeri daha da iyi bilinecektir.
Kaşgarlı eserinde kendisinin bu konuda bilgili olduğunu ifade etmiştir.

"Ben onların en uz dillisi, en açık anlatanı, akılca en incesi, soyca en
köklüsü, en iyi kargı kullananı olduğum halde, onların şarlarını, çöllerini
baştan başa dolaştım. Türk, Türkmen, Oguz, Çigil, Yagma, Kırgız
boylarının dillerini, kaşiyelerini belliyerek faydalandım." (Atalay, 2006: 4)

DLT'de kelimelerin sadece Kaşgar Türkçesindeki karşılıkları değil diğer
Türk boylarındaki söyleniş biçimlerine de yer verilmiştir.

DLT'de ve BM'da sınıflandırmalar yapılırken önce isimler sıralanır sonra
fiiller bölümüne geçilir. İsim ve fiilleri ayrı ayrı sıralama daha sonraki
dönemlerde yazılmış sözlüklerde de görülmektedir. BM'de de isim ve
fiiller konularına göre ayrı ayrı sıralanmıştır. İsimler de kendi içerisinde
konularına göre sınıflandırılmıştır.

Bu yöntem günümüzde dil öğretimi için hazırlanan sözlüklere de
uygulanabilir. İsim ve fiilleri ayırarak bunları kendi içinde alfabetik olarak
sıralamak kelimeyi bulmak açısından daha kolay ve daha verimli olacaktır.
Aynı zamanda kelimenin türünü kavratmak açısından da faydalı olacaktır.

DLT ve BM'da gördüğümüz başka bir özellik ise fiillerin bazı zaman çekimlerinin verilmesidir. Çünkü zaman ekleri fiile eklendiğinde ses değişiklikleri ortaya çıkmaktadır. Her iki eserde de fiillerin 3. teklik şahsın geniş zaman ve di'li geçmiş zamana göre çekimlenerek verilmesi Türkçeyi öğrenenlerin bu ses değişikliklerini görebilmesi için uygulanmış bir yöntem olabilir.

DLT'de fiillerin tamamı 3. teklik şahsın geniş zaman çekimiyle verilmiştir. Maddenin açıklamasında geniş zaman ve mastar çekimi vardır.

aşadı: er aş aşadı = adam yemek yedi

yayındı: ol suwda tonın yayındı = o, elbisesini kendi suya yayındı; (yayınur, yayınmak)

arkalandı: Ol meni arkalandı = o beni arka bildi, yardımcı bildi. Ol tagrı arkalandı=O, arkasını dağa verdi (arkalanur, aralanmak)

karıladı: ol yerig karıladı (o yeri karışladı, ölçtü). Başkası da böyledir: ol erig karıladı = o, adamı kocaladı, yaşlı saydı. (karılar, karılamak)

Bulgatü'l-Müştak'ta da yine bu iki zamanın çekimleri vardır.

el-hudme/ tabi etmek, hedemtu/ tabi ittim, hedemna/ tabi ettik, uhdumu/ tabi ider men, hademte/ tabi ettin, tahdumu/ tabi idersin, tahdumun/ tabi idenler

yetezevvecu/ evlenür, etezevvecu/ evlenür men, et-tezevvecu/ evlenmek, netezevvecu/ evlenür biz, zevcetü/ evlendim, zevcena/ evlendük, tezevvecu/ evlendün, tezevvecu/ evlendi, yetezevvecun/ evlenürler

Sözlüklerde özellikle iki zamanın çekimlerinin verilmesi geniş zaman çekiminde ekin önüne gelen sesin yuvarlak ünlü mü olacağı yoksa düz ünlüyle mi olacağı konusunda belirleyici bir kuralın olmamasıdır. "Geniş

zaman ekinde temel ses r'dir. Bu sesten önceki ünlü değişir." (GENCAN; 2007: 330)

Bu durum Türkçeyi bilmeyenler için zorluk oluşturabilir. Günümüzde de bu durum devam etmektedir.

bak-ar, gel-ir, çık-ar, kal-ır, gör-ür, sus-ar, dur-ur gibi

Dil öğretiminde karşılaşılan başka bir sorun ise hem tarihi sözlüklerde hem de günümüzdeki "genel sözlüklerde fiillerin –mak/-mek eki ile birlikte yazılması ve çekimlerinin verilmemesinin Türkçeyi bilmeyenler için zorluk oluşturmasıdır. O halde fiiller, fiil kök veya gövdelerinin yanlarına konan küçük bir çizgiyle gösterilmeli (bak-gibi), çekime girdiklerinde değişikliğe uğruyorlarsa bunlar da örnekleriyle birlikte verilmelidir." (Kara,1998: 29)

DLT'de fiiller düzenli olarak 3. teklik şahsın di'li geçmiş zaman çekimine göre verilmiştir. Maddenin açıklamasında geniş zaman ve mastar çekimi verilmiştir. BM'de ise madde başı olarak tüm çekimler verilmiştir. Ancak mastar çekimi -mAk şeklindedir.

Sözlüklerde fiiller kök halinde verilmeli ve yaygın olan çekimleri de madde altında sıralanmalıdır.

5. Sonuç ve Öneriler

DLT ve BM kendi dönemlerinde yabancılara Türkçenin öğretimi amacıyla yazılmış değerli ve yol gösterici eserlerdir. BM dışındaki diğer Memluk Kıpçak sözlükleri de yine yabancılara dil öğretimi konusunda kaynaklık edebilecek eserlerdir.

- Yabancılara Türkçe öğretimi için hazırlanan sözlüklerde uygulanacak yöntem genel sözlüklerden farklı olmalıdır.
- Türkçede en çok kullanılan isim ve fiiller ayrı ayrı gruplar hâlinde verilerek bir taraftan kelimenin bulunması kolay bulunması bir taraftan da kelime türlerinin de kavratılması sağlanmış olur.

- Fiiller -mAk eki yazılmadan, kök ya da gövde şeklinde verilmelidir. Bu şekilde eklerin kullanımı daha kolay öğretilen olacaktır.
- Kök veya gövde şeklinde yazılan fiillerin Türkçede en sık kullanılan zaman çekimleri madde altında sıralanabilir.
- BM'da olduğu gibi kelimeler konularına göre sınıflandırılabilir.
- Kelimenin temel anlamı ve yan anlamları verildikten sonra Türkçede aynı anlama gelen diğer kelimeler de verilebilir.
- DLT'de olduğu gibi kelimelerin altına, o kelimenin geçtiği atasözü, deyim ya da Türk kültürünü yansıtacak başka ifadelere de mutlaka yer verilmelidir. Çünkü dil öğretiminde tek amaç kelime hazinesini kavratmak olmamalıdır.

Bu gibi özelliklerin bir kısmı günümüzde hazırlanan kitaplarda ve yardımcı kaynaklarda da görülebilmektedir. Bu kitaplarda kullanılan yöntemler belirlenirken DLT ve BM gibi eserlerden de faydalanmak gerekir. Amaç ne ise yöntem de ona uygun olmalıdır.

KAYNAKÇA

- [1] Akar, Ali (2012). *Türk Dili Tarihi*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- [2] Ercilasun, A. Bican (2010). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- [3] Atalay, Besim (2006). *Kaşgarlı Mahmud, Divânü Lugâti't-Türk I-II-III-IV*, Ankara: TDK Yayınları.
- [4] Eckmann, Janos (2003). *Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*, haz. Osman Fikri Sertkaya, Ankara: TDK Yayınları.
- [5] Zajaczkowski, A. (1954). *Slownik Arabsko-Kıpczacki, Bulgat Al-Mustaq Fi Lugat At-Turk Wa'l-Qıfzaq, Verba*, Warszawa.
- [6] Zajaczkowski, A. (1958). *Vocabulaire Arabe-Kıptchak Bulgat Al-Mustaq Fi Lugat At-Turk Wa'l-Qıfzaq, Le nom*, Warszawa.
- [7] Ercilasun, A. Bican, Akkoyunlu, Ziyat (2014). *Divânü Lugâti't-Türk (Giriş-Metin-Çeviri Notlar-Dizin)*, Ankara: TDK Yayınları.

- [8] Kara, Funda (1998). Sözlük Bilimi Açısından "Türkçe Sözlük"
Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,
S.10, s. 23-34.
- [9] Aksan, Doğan, (2007). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim
I-II*, Ankara: TDK Yayınları.
- [10] Gencan, T. Nejat (2007). *Dilbilgisi*, İstanbul: Tek Ağaç Yayınları.
- [11] Tosun, Cengiz (2005). Türkçenin Yabancı Dil Olarak
Öğretilmesi, *Journal of Language and Linguistic Studies*, (1): 22-
28
- [12] Memiş, M. Raşit, Erdem, M. Dursun (2013), Yabancı Dil
Öğretiminde Kullanılan Yöntemler, Kullanım Özellikleri Ve
Eleştiriler, *Turkish Studies*, (8/9): 297-318.